

Dr Agnieszka Lewicka
Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej,
UMCS, Lublin

Mediacja szkolna szansą zredukowania konfliktów międzyludzkich – założenia wstępne

/Artykuł przyjęty do druku jako materiały pokonferencyjne, Akademia Medyczna w Lublinie/

Szkolnictwo polskie staje w obliczu prób powstrzymania zjawiska przybierającego na sile – zachowań agresywnych. Agresja kojarzona jest z wrogim, fizycznym lub psychicznym działaniem (PWN, 1982). Żabczyńska (1981) twierdzi, iż agresywność może być reakcją na frustrację, bądź formą zachowania przejętą od osób z najbliższego otoczenia.

Wśród determinantów zachowania agresywnego wymienia się m.in.:

- chęć manipulowania innymi;
- chęć zwrócenia na siebie uwagi;
- brak wiary w siebie;
- lęk przed brakiem możliwości realizacji celów;
- chęć prezentacji własnej siły i wiedzy;
- odreagowanie napięć (MEN, 1988).

Niezależnie od czynników wywołujących zachowania niepożądane społecznie funkcjonowanie osób agresywnych odbywa się na zbliżonym poziomie. Agresor przedkłada własne potrzeby nade wszystko. Jest zdecydowany dążyć do celu kosztem innych osób. Jednostka taka ma tendencję do wkraczania w cudzą przestrzeń, oskarżania i krytykowania innych, równocześnie nie zauważając własnych błędów (Gillen, 1997). Niewątpliwie agresja uczestników interakcji sprzyja powstawaniu i eskalacji konfliktów.

Relacje nauczycieli różnych typów szkół na temat zachowania się uczniów w klasie prowadzą do wniosku, iż pedagog powinien posiadać praktyczną umiejętność rozwiązywania konfliktów pomiędzy..... I w tym momencie możemy z całą pewnością powiedzieć, iż nie tylko pomiędzy uczniami.

Pedagodzy opisują destrukcyjną atmosferę pracy w grupie wychowawców. Należałoby się zastanowić, jakie czynniki leżą u podstawy tych anomalii. Z wypowiedzi nauczycieli wynika, że sytuacje konfliktowe zaostrzyły się w chwili rozpoczęcia się problemów związanych ze znalezieniem pracy oraz wprowadzenia awansów zawodowych. Oba elementy sprzyjają niezdrowej rywalizacji. W literaturze przedmiotu podkreśla się współpracę nauczycieli jako jeden z wyznaczników efektywnego procesu nauczania i wychowania dzieci oraz młodzieży.

Skoro te relacje są zakłócone należy przypuszczać, iż dochodzi do zjawiska obniżania się jakości kształcenia.

Obserwuje się zmianę motywacji nauczycieli do pracy. Nikt nie może podważyć tego, iż Pani X w klasie II przeprowadziła trening asertywności, trening radzenia sobie ze stresem w ramach zajęć wychowawczych, gdyż zostało to udokumentowane (niekoniernie sposób realizacji lekcji). Ten sam pedagog przez 10 poprzednich lat w trakcie godzin wychowawczych rozliczał uczniów z nieobecności szkolnych. Nastąpiła pozytywna zmiana, ale czy u jej podłoża nie leży chęć zdobycia awansu zawodowego? Miejmy nadzieję, iż nie, gdyż wiemy jakie znaczenie odgrywa nasza motywacja w pracy z dziećmi i młodzieżą. Drugim niebezpieczeństwem staje się obniżanie poziomu wymagań. Czyżby nauczyciele znaleźli sposób na to, by zachować pracę? Często pedagog, który nie zadaje prac domowych, pozwala ściągać na sprawdzianach, „nie dostrzega” tego, iż uczniowie przeklinają, wystawia oceny dobre i bardzo dobre jest lubiany przez podopiecznych i może liczyć na ich poparcie w kwestii zatrudnienia. Powyższych obserwacji nie należy traktować jako atak skierowany w stronę nauczycieli, ale chęć zwrócenia uwagi na to, iż oczekują oni pomocy z zewnątrz.

Innym elementem istotnie ważnym w wychowaniu oraz nauczaniu dzieci jest relacja zachodząca pomiędzy nauczycielami a rodzicami. Odpowiedź nauczycieli na pytanie: „Co stwarza Pani/Panu największą trudność w pracy?” bardzo często jest jednakowa. Okazuje się, że jedną z najbardziej stresujących części wykonywania zawodu pedagoga jest współpraca z rodzicami. Mamy przed sobą dwie osoby, które równie mocno pragną dla dziecka szczęścia, a które stwarzają sytuację zagrożenia w kontekście jego rozwoju. Zauważamy płynący stąd absurd, który jest bardzo trudno wyeliminować.

Teraz kiedy wiemy, iż sytuacje konfliktowe na terenie szkoły dotyczą uczniów – nauczycieli – rodziców zastanówmy się, w jaki sposób doprowadzić do ich wyeliminowania. Wszelkie działania podążają w dwóch kierunkach: profilaktyki oraz pomocy psychologiczno-resocjalizacyjnej.

Oto synteza form profilaktyki patologii społecznej, którą sprowadzam do trzech grup:

A) Organizacja pracy szkoły:

- nawiązywanie współpracy między nauczycielami - „przedmiotowcami”, wychowawcą ucznia, jego rodzicami (Matuszczyk, 1979);
- wczesne wykrywanie braków lub opóźnień w wiadomościach oraz niewłaściwego sposobu zachowania się jednostki (Urban, 1995);
- przestrzeganie zasady indywidualizmu w celu dostosowania wymagań programowych do możliwości psychofizycznych ucznia (Lipkowski, 1970);

- prowadzenie zajęć w formie grupowej, mające na celu kształtowanie w wychowanku umiejętności współdziałania, współpracy oraz uczuć natury społeczno-moralnej (Konopnicki, 1964);
- wykrycie zainteresowań dziecka i ich rozwój (Wójcik, 1984);
- odnoszenie się do wychowawczej funkcji tradycji (Dorawa, 1988).

B) Kształcenie nauczycieli przebiegające w dwóch etapach (Konopnicki, 1964, s. 111).

- *etap informacyjny* – nauczyciele zapoznają się z etapami rozwoju psychofizycznego, intelektualnego, emocjonalno-społecznego dziecka; elementami wiedzy dotyczącej zapobiegania i leczenia zaburzeń zachowania;
- *etap praktyczny* – organizowanie ćwiczeń ze szczególnym uwzględnieniem zabaw, ekspresji plastycznej, muzycznej, ruchowej, mediacji szkolnej jako form pełniących funkcję oczyszczającą w sytuacjach stresowych.

C) Pedagogizacja rodziców poprzez:

- upowszechnianie literatury o problematyce wychowawczej (Lipkowski, 1980);
- organizowanie wykładów, odczytów, dyskusji i pogadanek na temat zagrożenia patologią społeczną (Konopnicki, 1971);
- przeprowadzanie spotkań ze specjalistami (pedagogami, psychologami) (Konopnicki, 1971);
- wizyty w poradni psychologiczno-pedagogicznej (Urban, 1995);
- wspólne spędzanie wolnego czasu z dziećmi (Konopnicki, 1964).

Dobór odpowiedniej formy prewencyjnej jest uzależniony od wieku, możliwości, zainteresowań jednostki, rodzaju jej problemów oraz obiektywnych warunków (np. warunki materialne szkoły).

Nie zawsze jesteśmy w stanie dotrzeć do uczniów z ofertą profilaktyczną, w związku z czym należy skoncentrować się na formach pomocy resocjalizacyjnej.

Wyróżniam dwie grupy form pomocy::

A. Formy pomocy rodzinom uczniów przejawiających zachowania aspołeczne:

- uczestnictwo w ramach spotkań roboczych na terenie szkoły (wywiadówki) (Łobocki, 1992);
- spotkania z ekspertami (psycholog, pedagog, prawnik, psychiatra lekarz, pracownik socjalny) (Łobocki, 1992);
- uczestnictwo w konsultacjach pedagogicznych (Lipkowski, 1980);
- wizyty domowe pedagogów i psychologów (Doroszewska, 1989);
- kontakty korespondencyjne i telefoniczne ze specjalistami (Łobocki, 1992);

- korzystanie z literatury naukowej dotyczącej problematyki niedostosowania społecznego (Lipkowski, 1980);
- uczestnictwo w klubach pomocy rodzinom dotkniętym uzależnieniami;
- uczęszczanie do świeckich i katolickich stowarzyszeń pomocy dzieciom i młodzieży;
- uczestnictwo w mediacji szkolnej.

B. Formy pomocy dzieciom i młodzieży z zaburzeniami zachowania:

- uczęszczanie do świetlic socjoterapeutycznych oraz uczestnictwo w obozach o tymże charakterze (Kozdrowicz, 1993);
- wizyty w poradni psychologiczno-pedagogicznej (Lipkowski, 1980);
- pogadanki z psychologami i pedagogami szkolnymi (Doroszewska, 1989);
- korzystanie z Telefonów Zaufania (Krupska-Matuszczyk, 1993);
- uczestnictwo w seansach grup terapeutycznych (Urban, 1995);
- korzystanie z form spędzania czasu wolnego organizowane przez domy kultury (Gajda, 1987);
- uczestnictwo w klubach dla osób uzależnionych;
- uczęszczanie do grup o charakterze katolickim (obozy, oazy, krucjaty);
- uczestnictwo w świeckich stowarzyszeniach zajmujących się młodzieżą potrzebującą pomocy np. Towarzystwo „Kuźnia”;
- uczęszczanie do szkół lub klas specjalnych (Kubaszewska, 1988);
- nauka w ośrodkach dla młodzieży niedostosowanej społecznie (Klim, 1988);
- branie udziału w działalności grup młodzieżowych o charakterze resocjalizacyjnym przyjmujących za podstawę wychowania tradycję i sztukę (Klim, 1988; Dorawa, 1988);
- uczestnictwo w mediacji szkolnej.

Powyższe formy pomocy są pewną propozycją do wykorzystania w pracy z dziećmi i młodzieżą. Chciałabym odnieść się do jednej z nich, która wystąpiła zarówno w profilaktyce, jak i resocjalizacji – mediacji szkolnej.

W Polsce pojawiają się pierwsze próby prowadzenia mediacji na terenie szkoły. Według Hauk (2004) mediacja ma swoje korzenie w dochodzeniu do porozumienia na płaszczyźnie politycznej pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Bliskim Wschodem oraz w zakresie konfliktów małżeńskich. W latach 70-tych w Stanach Zjednoczonych zaczęto tworzyć programy mediacji szkolnych. Jednym z treningów był program pod nazwą „Children’s Creative Response to Conflict”, którego celem było zredukowanie poziomu

agresji w szkołach. W 1982 r. w San Francisco przeprowadzono Conflict Management Program, który został szeroko rozpowszechniony w Ameryce.

Mediacja szkolna polega na doprowadzeniu do porozumienia pomiędzy uczniami pozostającymi ze sobą w konflikcie. Mediatorzy kierują się pewnymi zasadami:

1. Bezstronności odnoszącej się do obu stron spotkania mediacyjnego;
2. „Tajemnicy zawodowej” czyli utajnienia informacji zdobytych podczas mediacji;
3. Dobrowolności dotyczącej zarówno stron jak i mediatora;
4. Skoncentrowania się na rozwiązaniu konfliktu;
5. Obiektywności

Wydaje się, że dla efektywności każdego prekursorskiego programu niezbędne jest sporządzenie planu pracy. W tym miejscu chciałabym przedstawić własną propozycję kształcenia mediatorów szkolnych.

Mediacje sądowe opierają się na zasadzie dobrowolności. W proponowanym projekcie częściowo znosi się tę zasadę. Wychowawca klasy ma prawo zgłosić określoną sprawę do mediacji. Mediator wyjściowy lub mediator-rówieśnik przeprowadza wstępne spotkanie ze stronami w celu zapoznania ich z zaletami mediacji. Ostateczna decyzja co do rozpoczęcia mediacji zostaje podjęta przez mediatorów.

I. Szkolenie pedagogów, socjologów, psychologów, prawników

Pierwszym krokiem we wprowadzaniu mediacji do szkół jest przygotowanie profesjonalistów do pracy z dziećmi, młodzieżą, osobami dorosłymi. Działania takie podjęto w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Grupa pedagogów i psychologów przyjęła za cel przeprowadzenie studiów podyplomowych, w ramach których osoby posiadające podstawy pedagogiczne, psychologiczne, prawne uzyskane w trakcie studiów magisterskich rozwinęłyby dodatkowe umiejętności niezbędne w pracy mediatora szkolnego. W programie studiów zwrócono szczególną uwagę na rozwijanie pewnych umiejętności:

- asertywności, która ułatwia nam odrzucenie nieakceptowanych przez nas propozycji, odpowiednie reagowanie na krytykę oraz komplementy, obronę własnych praw, aranżowanie kontaktów społecznych, okazywanie uczuć, występowanie publiczne itp. (Gambrill za: Oleś, 1998);
- empatii istotnie ważnej w kontaktach międzyludzkich pod kątem rozpoznawania oraz okazywania uczuć, przyjmowania punktu widzenia innych ludzi, tolerowania oraz akceptacji innych osób, zrozumienia intencji rozmówcy, ograniczenia agresji itp. (Davis, 1999);

- radzenia sobie ze stresem m.in. za pomocą muzykoterapii (Cylulko, 1999);
- rozwiązywania konfliktów w kontekście dostrzegania i rozumienia problemu, jego analizy pod kątem eskalacji oraz rozpoznawania pierwszych symptomów sytuacji konfliktowej;
- prawidłowej emisji głosu w jej aspekcie artykulacyjnym, oddechowym, fonacyjnym, a także prowadzenia prezentacji publicznej;
- prowadzenia negocjacji oraz spotkań mediacyjnych.

Oprócz wyżej wymienionych umiejętności „mediatorzy wyjściowi” zdobędą wiedzę z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej, socjoterapii, psychoterapii.

II. Przygotowanie „mediatorów-rówieśników”

Szkolenie uczniów w celu wprowadzenia ich w problematykę mediacji szkolnej stanowi drugi etap przygotowań. Pierwszym sprawdzianem mediatora wyjściowego będzie właściwy dobór kandydatów na mediatorów-rówieśników. Spośród dobrowolnie zgłaszających się uczniów należy wybrać tych, którzy posiadają jak najwięcej cech pożądanych w „pracy” mediatora tj.: dojrzałość psychiczna, uczciwość, umiejętność koncentracji, łatwość nawiązywania kontaktów, otwartość, umiejętność aktywnego słuchania, odpowiedzialność, cierpliwość, empatia, asertywność itd. Osoby najbardziej predysponowane do uczestniczenia w konflikcie innych powinny przejść kurs, w ramach którego zdobędą wymagane wiadomości oraz umiejętności. Nauką kandydatów oraz udzielaniem porad i wskazówek powinni zajmować się mediatorzy-wyjściowi.

Wydawać by się mogło, że rola mediatora-rówieśnika staje się jednym z narzędzi pracy pedagogów resocjalizacyjnych. Prowadzone w przyszłości badania wskażą, czy uczniowie sprawiający trudności wychowawcze mogą właściwie wywiązywać się z przypisanej im funkcji, a przez to rozwijać umiejętności pożądane z psychospołecznego punktu widzenia.

III. Mediacje zawodowe

Mówiąc o mediacjach zawodowych mam na myśli spotkania pojednawcze pomiędzy nauczycielami oraz nauczycielami a rodzicami. Mediacje takie prowadzi mediator wyjściowy. Prowadzone sesje mają na celu ułatwienie współpracy pomiędzy pedagogami i rodzicami dziecka, a w konsekwencji zwiększenie efektywności procesu nauczania i wychowania. Mediatorzy wyjściowi zdają okresowe sprawozdania ze swojej działalności dyrektorowi szkoły.

IV. Mediacje główne

Kolejny etap mediacji szkolnych stanowią mediacje główne kierowane przez dwóch mediatorów-rówieśników. Uczniowie pozostający w konflikcie są stronami spotkań

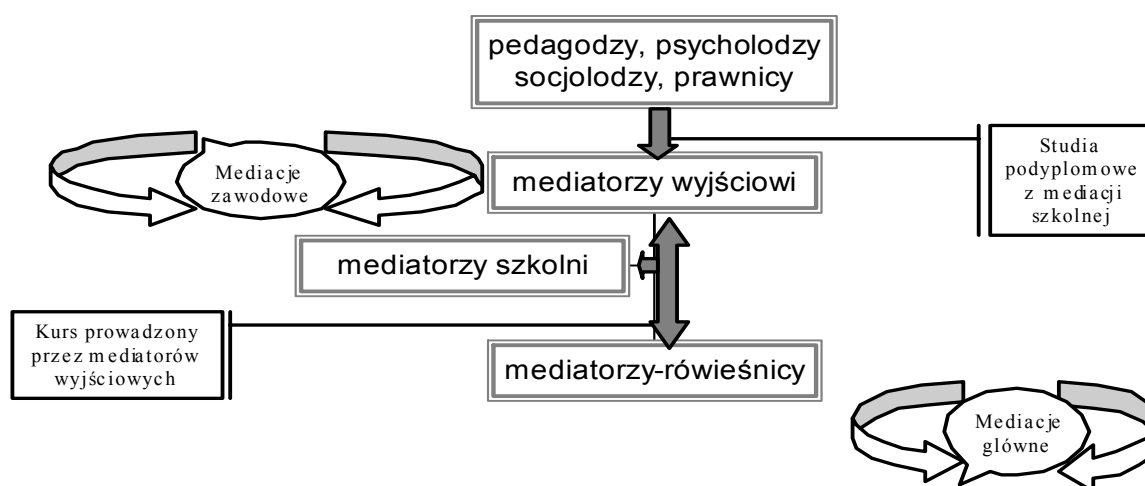
mediacyjnych. Dwa razy w tygodniu mediatorzy-rówieśnicy pełnią dyżury w pomieszczeniu mediacyjnym. Prowadzący mediacje składają protokół spotkania pojednawczego oraz zobowiązanie stron dla mediatora wyjściowego.

V. Zakończenie mediacji

Na zebraniu mediatorów, które odbywa się co miesiąc omawiane są poszczególne przypadki mediacji głównych. Mediator wyjściowy kontroluje wywiązanie się uczniów z zobowiązania mediacyjnego, po czym mediator-rówieśnik zdaje sprawozdanie pisemne wychowawcy klas, w której uczą się strony.

Schemat nr 1 prezentuje proponowane etapy mediacji szkolnej.

Schemat 1. Etapy mediacji szkolnej

Powyższy artykuł jest wynikiem własnych przemyśleń na temat mediacji szkolnej. Projekt stanowi pierwszy krok ku działaniom praktycznym. Realizacja założeń teoretycznych wskaże ostatecznie na ile mediację można traktować jako jedną z form pomocy zmierzającą do rozwiązywania konfliktów mających miejsce na terenie szkoły – miejsca wychowania dziecka.

BIBLIOGRAFIA

1. Cylulko P. (1999). Muzykoterapia niewidomych i słabowidzących dzieci. *Zeszyty Tyflogiczne*, 16, 1-112.

2. Davis M. (1999). *Empatia*. Gdańsk: GWP.
3. Dorawa E. (1988). *Znaczenie tradycji w wychowaniu resocjalizującym społecznie niedostosowanych*. *Szkoła Specjalna*, 3, 205-208.
4. *Encyklopedia Popularna*. (1982). Warszawa: PWN.
5. Gajda J. (1987). *Telewizja, młodzież, kultura*. Warszawa: WSiP.
6. Gillen T. (1997). *Asertywność*. Warszawa: Petit.
7. Hauk D. (2004). *Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą. Poradnik do treningu mediacji*. Kielce: Jedność.
8. *Jak żyć z ludźmi. Program profilaktyczny*. (1988). Warszawa: MEN.
9. Klim T. (1988). Resocjalizacja poprzez sztukę w zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich w Białymstoku. *Szkoła Specjalna*, 1, 48-52.
10. Konopnicki J. (1971). *Niedostosowanie społeczne*. Warszawa: PWN.
11. Konopnicki J. (1964). *Zaburzenia w zachowaniu się dzieci i środowisko*. Warszawa: PWN.
12. Kozdrowicz E. (red.) (1993). *Poradnia w szkole. Z doświadczeń Szkolnego Ośrodka Pomocy Rodzinie*. Warszawa: PLT.
13. Krupska-Matuszczyk J. (1993). *Sprawozdanie z Ogólnopolskiego Sympozjum „Telefon Zaufania w profilaktyce patologii społecznej”*. *Przegląd Psychologiczny* 1, 139-140.
14. Kubaszewska J. (1988). *Rola klas specjalnych w zapobieganiu niedostosowaniu społecznemu młodzieży szkolnej*. *Szkoła Specjalna* 1, 37-38.
15. Lipkowski O. (1970). *Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja*. Warszawa: PZWS.
16. Lipkowski O. (1980). *Resocjalizacja*. Warszawa: WSP.
17. Łobocki M. (1992). *ABC wychowania*. Warszawa: WSiP.
18. Matuszczyk A. (1979). *Porada wychowawcza – profilaktyka nieprzystosowania społecznego*. W: *Nieprzystosowanie społeczne. Profilaktyka i resocjalizacja*. Wrocław.
19. Oleś M. (1998). *Asertywność u dzieci w okresie wczesnej adolescencji*. Lublin: TN KUL.
20. Urban B. (1995). *Zaburzenia w zachowaniu dzieci i skuteczność różnych form terapii. Wyniki badań kanadyjskich*. *Szkoła Specjalna*, 1, 21-31.
21. Wójcik D. (1984). *Nieprzystosowanie społeczne młodzieży*. Wrocław: Ossolineum.
22. Żabczyńska E. (1983). *Przestępczość dzieci. Etiologia i rozwój*. Warszawa: PWN.

Nota o autorze. Agnieszka Lewicka – absolwentka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pedagog specjalny w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej, tyflopedagogiki, oligofrenopedagogiki. W 2004 roku otrzymała tytuł doktora w zakresie nauk pedagogicznych: specjalność – pedagogika specjalna.

Pracownik dydaktyczno-naukowy w Zakładzie Pedagogiki Resocjalizacyjnej UMCS oraz Pracowni Psychopedagogiki Resocjalizacyjnej APS w Warszawie.

Zainteresowania naukowe koncentrują się wokół kształtowania empatii (autor programu eksperymentalnego „trening empatii”), zagadnień pedagogiki resocjalizacyjnej oraz mediacji.

Od kilku lat mediator sądowy wpisany na listę w sprawach karnych i nieletnich.

Autor programu mediacji szkolnej, wprowadzanego w gimnazjach w Lublinie.

Od 3 lat kierownik Studiów Podyplomowych w zakresie Mediacji Szkolnej i Sądowej UMCS w Lublinie.